UCHBASH.COM

4/2022

Башҡортостан УҠЫТЫУСЫҺЫ

УЧИТЕЛЬ БАШКОРТОСТАНА

Миндибай Бахтиярович
ЮЛМУХАМЕТОВ,

кандидат педагогических наук, доцент,
заслуженный работник народного образования РБ,
почетный работник общего образования РФ

Издается с февраля 1920 года

вьесберегающего мышления, знания традиций и норм культуры здоровья разных народов, творческого подхода к созданию нового в области оздоровления, развитости волевой сферы и её направленности на практическое созидание здоровья. Анализ наблюдений, опросов, анкет, тестовых и творческих заданий, а также результатов организаторской деятельности обучающихся позволит определить уровень культуры здоровья каждого.

Определение уровня культуры здоровья личности поможет построить работу Центра обучения здоровью таким образом, чтобы обеспечить первоочередное развитие у каждого обучающегося того её компонента, который сформирован в данный момент в недостаточной степени.

Яңыртылған федераль дәүләт белем биреү стандарттарының үҙенсәлектәре

Э.Ф. РӘХИМОВА,
башҡорт һәм башҡа туған телдәр һәм әҙәбиәттәр кафедраһы мөдире, филология фәндәре кандидаты

Рәсәй Федерацияһы Мәғариф министрлығының 2021 йылдың 31 майында 286-сы, 287-се приказдарында раҫланған яңыртылған федераль дәүләт белем биреү стандарттарына ярашлы дөйөм башланғыс һәм төп белем биреүҙең яҡынса программалары тәҡдим ителде.

Башҡортостан Республикаһы Мәғариф һәм фән министрлығы яңыртылған федераль дәүләт белем биреү стандарттарын республикабыҙ мәктәптәренә 2 этапта индереүҙе тәҡдим итә.

1-се этап: 2022 йылдың 1 сентябрендә – I – V кластарға (мотлаҡ рәүештә); VI – VIII кластарға (ата-әсәләр ғаризаһы нигеҙендә дөйөм белем биреү ойошмалары хәл итеүе буйынса);

2-се этап: 2023 йылдың 1 сентябренән – VII – IX кластарға (мотлаҡ рәүештә). Был кластарҙа 2022/2023 уҡыу йылында индерелеп, дөйөм башланғыс һәм төп белем биреү яңыртылған федераль дәүләт белем биреү стандарттары буйынса дауам ителергә тейеш.

Тимәк, 2023/2024 уҡыу йылында Башҡортостан Республикаһының бөтә дөйөм белем биреү ойошмаларына I кластан IX класҡа тиклем дөйөм башланғыс һәм төп белем биреү яңыртылған федераль дәүләт белем биреү стандарттары индереләсәк.

Әлеге ваҡытта яңыртылған ФДББС буйынса эшләү өсөн уҡытыусыларҙың әҙерлеген тәьмин итеү маҡсатында курстар ойошторола, ул курстарҙа уҡытыусылар белемдәрен камиллаштыра. Был курстарҙың мөһим йүнәлеше булып предмет ҡалдыҡлары...

малары һынау үтә, унда республикабыҙҙан 4505 уҡытыусы ҡатнаша.

Яңыртылған федераль дәүләт белем биреү стандарттарында Рәсәй халыҡтары телдәрен уҡытыу һәм Рәсәй Федерацияһының туған телдәрендә дөйөм белем алыуҙы тормошҡа ашырыу мәсьәләләре ентекле ҡарала.

Юғарыла атап әйтелгән хоҡуҡи документ буйынса, "Туған тел һәм туған телдә әҙәби уҡыу" (дөйөм башланғыс кимәлендә), "Туған тел һәм әҙәбиәт" (төп белем биреү кимәлендә) предметтары мотлаҡ уҡытылырға тейешле предметтар исемлегенә индерелгән. Яңы стандарттар уҡыусыларҙың лингвистик (тел, уҡыусыларҙың башҡорт теленән мәғлүмәтлелеге), аралашыу (коммуникатив, уҡығанды һәм башҡалар һөйләгәнде аңлау, хәҙерге башҡорт әҙәби теленең нормаларына эйә булыу), этномәҙәни (культурологик, һынлы сәнғәт әҫәрҙәрен, мәҙәниәтен, халыҡ ауыҙ-тел ижады өлгөләрен белеү, башҡорт халҡының телмәр әҙәплелеген үҙләштереү, рухи ҡомартҡыларын ихтирам итеү) компетентлыҡтарын үҫтереүҙе бурыс итеп ҡуя.

Яңыртылған стандарттарға байтаҡ яңы үҙгәрештәр индерелгән. Һәр предметты уҡытыуҙа маҡсат, темалар, баһалау системаһы конкрет билдәләнергә тейешлек, беҙҙеңсә, төп үҙгәрештәрҙең береһе булып тора. Шулай уҡ дөйөм сәғәттәр иҫәбе, уҡыу предметтары

манса мәғлүмәти-белем биреү мөхите" кеүек яңы төшөнсәләр бирелгән, яҡынса эш программалары тәҡдим ителгән, тәрбиәүи эшмәкәрлек төрҙәре күрһәтелгән.

Яңы шарттарҙа уҡыу процесы "өҙлөкһөҙ белем алыу" концепцияһын бойомға ашырыуға ҡоролған. Тиҙ үҙгәреүсән йәмғиәттә функциональ грамоталылыҡ кешеләрҙең социаль, мәҙәни, ижтимағи эшмәкәрлегенең, шулай уҡ бер өҙлөкһөҙ белем алыуҙың төп базаһы булырға тейеш.

Функциональ грамоталылыҡ, йәғни уҡыусының алған белемдәрен тормошта ҡулланырға өйрәтеү – киң мәғәнәле төшөнсә, ул уҡыу, математик, тәбиғи-фәнни, финанс яҡтан грамоталылыҡты, креатив фекерләүҙе, глобаль компетенцияларҙы үҙ эсенә ала.

Шуларҙың береһе – уҡыу грамоталылығы айырыуса ҙур әһәмиәткә эйә. Белем биреүҙең ниндәй генә предмет өлкәһен алһаҡ та, беренсе сиратта, аңлап уҡыу, уҡылған текстан кәрәкле мәғлүмәтте айыра белеү һәләте кәрәк. Шуға күрә лә уҡыусыларҙың уҡыу грамоталылығын формалаштырыу туған тел уҡытыусыларының төп бурыстарының береһе булып тора. Уҡыу грамоталылығы уҡыусыларҙа текстарҙы аңлау, ҡулланыу, улар тураһында фекер йөрөтөү һәләтен үҫтерә.

Уҡыу грамоталылығын формалаштырыуҙа текст менән эшләй белеүгә айырыуса ҙур иғтибар бүлергә кәрәк, сөнки текст менән эшләштереү белем биреүҙе генә түгел, тәрбиәүи бурыстарҙы бойомға ашырыуҙы ла үҙ эсенә ала. Шәхестең рухи-әхләҡи сифаттарын формалаштырыуҙа текст менән эшләүҙең роле баһалап бөткөһөҙ, шуға күрә лә уны ҡыҙыҡлы, аңлайышлы, мауыҡтырғыс итеп ойошторорға кәрәк.

Беҙҙеңсә, уҡыу технологияһын ҡулланып, текст менән эште III этапта ойоштороу бик отошло буласаҡ:

– уҡыусыларҙы әҫәрҙе ҡабул итергә әҙерләү, уларҙа теләк, мотивация булдырыу;

– тексты аңлап уҡыуҙарына ирешеүҙе тәьмин итеү;

– тексты уҡып сыҡҡас, уҡыусыларҙың белемдәрен, әҫәрҙе нисек аңлауҙарын тик-

Беренсе этапта әҫәрҙе уҡыр алдынан уҡыусыларҙың иғтибарын уның исемен[…] яҙылған йылына, автор йәшәгән осор[…] йүнәлтергә була, уҡыласаҡ әҫәр сюжеты[…] тура килгән видео, картина тәҡдим итер[…] һәм шулар буйынса әңгәмә ойоштор[…] мөмкин.

Икенсе этапта әҫәрҙе уҡыу ваҡытын[…] автор һәм ундағы геройҙар менән бәхәс[…] диалогҡа инергә мөмкин, һүҙлек эш[…] үткәрергә, алда нимә буласағын уҡыус[…]ларҙың үҙҙәренән һорарға, аҙаҡ уны авт[…] варианты менән сағыштырырға мөмки[…] Уҡыласаҡ бүлеккә проблемалы, уйланд[…]рырлыҡ, мауыҡтырғыс һорауҙар ҡуйы[…] һәр береһенең фекерен ҡыҫҡаса яҙҙыры[…] дәрес аҙағында уларҙы йыйып алыу ҙа би[…] яҡшы һөҙөмтәләр бирәсәк. Мәҫәлән, М[…] Ғафуриҙың "Ҡара йөҙҙәр" повесы буйынса түбәндәге һорауҙарҙы тәҡдим итер[…] мөмкин: Геройҙар урынында һеҙ ним[…] эшләр инегеҙ? Ул заманда шәриғәт ҡану[…]нына буйһонмайынса йәшәү мөмки[…] булғанмы? һ.б.

Өсөнсө этапта "Ниндәй маҡсаттар ҡуй[…]ғайныҡ? Маҡсаттарға ирештекме? Нисек һөҙөмтәләр ниндәй? Тағы ла нимәлә[…] эшләргә тейешһегеҙ? Бөгөнгө белемд[…] тормошта ҡайҙа һәм нисек файҙаланыр[…] мөмкин? Һинең ҡайһы эшең бигерәк т[…] уңышлы килеп сыҡты?" кеүек һорауҙар[…] яуап биреү уҡыусының теманы аңл[…] ижади, үҙ аллы, төшлө үҙләштереүен, үҫе[…] кимәлен асыҡларға, киләсәккә маҡсатта[…] билдәләргә ярҙам итәсәк.

Был этапта түбәндәге күнегеүҙәр[…] эшләтеү отошло буласаҡ:

1) уҡылған текстағы яңы мәғлүмәтт[…] асыҡларға, үҙ фекереңде әйтергә;

2) тәҡдим ителгән һүҙбәйләнештәрҙе[…] ҡайһыһы тексттың төп фекерен теүәл еткереүен билдәләргә, яуапты миҫалдар менә[…] дәлилләргә;

3) тексттың төп фекерҙәрен асыҡла[…] планын төҙөргә;

4) телдән/яҙма рәүештә тексттың ҡыҫҡа[…]са йөкмәткеһен еткерергә;

5) тексты төп герой исеменән телдән

Уҡыу грамоталылығының бик күп алымдары бар: туктальп уҡыу, һорау биреп уҡытыу, уҡыу көндәлектәре, логик сылбыр, тулы булған һәм тулы булмаған һорауҙар биреү һәм башҡалар.

Тулы булмаған һорауҙар биреү – иң ябай һәм йыш ҡулланылған алымдарҙың береһе. Бындай конкрет һорауҙарға еңел, тиҙ генә ("эйе", "юк") яуап ҡайтарырға була, ә тулы (проблемалы) һорауға тәрән мәғәнәле, уйлап, анализлап, өстәлмә материалдар эҙләп яуап бирелә. Мәҫәлән: Әҫәрҙең төп темаһы? Автор нимә әйтергә теләгән? Күҙәк һорауҙарҙы ҡатмарлаштырып, тормошҡа бәйләп, һорауҙы проблемалы итеп бирергә була: Был әҫәр һеҙҙә ниндәй һығымтаға алып килде? Уның актуаллеге нимәлә? һ.б.

Шулай уҡ уҡыу грамоталылығын формалаштырыу өсөн проблемалы ситуация, кластер, идея өсөн кәрзин, хатаны тап, аҙым артынан аҙым күҙәк эш төрҙәрен файҙаланырға була.

Башҡорт теле һәм әҙәбиәте дәрестәрендә урта кластарҙа программа буйынса төрлө стилдәге һәм типтағы текстар менән эштәр ҡаралған. Был осраҡта тексты өйрәнеүҙе лингвистик тексты анализлау алгоритмынан башларға була: теманы билдәләү; текстың төп идеяһын, мәғәнәһен табыу; текстың ниндәй стилдә яҙылыуын билдәләү; микротеманы, һүрәтләү сараларының ҡулланышын асыҡлау; геройҙарға ҡылыҡһырлама биреү, тәбиғәтте һүрәтләү; текстың башын, аҙағын үҙгәртеү алымы ҡулланыу һ.б. Тағы ла түбәндәге күнегеүҙәрҙе тәҡдим итергә була: текст нисә өлөштән тороуын билдәләтеү, һәр бер өлөшкә һорау ҡуйҙырыу, план төҙөтөү, тема менән төп идеяны сағыштыртыу, текстан яңы мәғлүмәтте таптыртыу һәм, текстың идеяһы менән бәйләп, тормоштан миҫал килтертеү.

Телмәр үҫтереү өсөн ирекле диктант һәм изложениелар (тулы һәм ҡыҫҡаса һөйләтеү, яҙҙырыу), бирелгән һүҙҙәр һәм һүҙбәйләнештәр ярҙамында художестволы стилгә яҡын итеп телдән хикәйәләр һорауҙарға яуаптар яҙҙырыу ҙа яҙма телмәрҙе үҫтереүгә булышлыҡ итәсәк.

Функциональ грамоталылыҡ формалаштырыу маҡсатында VII класта публицистик стилдәге текстарға айырыуса ҙур иғтибар бирергә кәрәк. Беҙҙеңсә, эш тәжрибәһендә түбәндәге эш төрҙәрен файҙаланыу яҡшы һөҙөмтәләр бирәсәк: уҡыу барышында билдәле стилгә ҡараған һүҙҙәрҙе билдәләү, план буйынса ниндәй булһа ла стилгә ҡараған текст тураһында һөйләү, гәзит мәҡәләләренән публицистик стилдәге һүҙбәйләнештәр, һөйләмдәр һайлау, текстың тибын билдәләү һ.б.

Әлбиттә, VIII – IX кластарҙа эш төрҙәре ҡатмарлана бара, мәҫәлән: төрлө стилгә ҡараған текстарҙы билдәләү буйынса мәғлүмәт йыйыу, план, таблицалар ҡулланыу, темаларҙы асыу, текстарҙы тормош менән бәйләү, һығымталар яһау, проект эштәре үтәү. Уҡыусыларҙың үҙҙәренән текст буйынса проблемалы һорауҙар төҙөтөү, тормош менән бәйләп, миҫал килтертеү һәм ҡыҫҡа ғына фекерләү иншалары яҙҙырыу ҙа ижади фекерләүҙе үҫтереүгә юл аса, алған белемдәрҙе ҡуллана белергә өйрәтә. Мәҫәлән, "Мин нимә беләм һәм ҡулымдан килә", "Минең характерым", "Бөгөнгө заманға ҡарашым" тигән темаларға инша яҙҙырыу; "Минең бер көнөм" (килештәрҙе үткәс), "Иртә", "Ҡояш байыуы", "Гөрләүек", "Яҙ ҡояшы" (һүрәтләү сараларын ҡулланып), "Өләсәйемдең баҡсаһы", "Сәйәхәт" (сифаттар менән) күҙәк мини-иншалар яҙҙырыу яҡшы һөҙөмтәләр бирәсәк.

Юғары кластарҙа проект эштәре бик уңышлы алымдарҙан һанала. Шулай уҡ дәрестәрҙә инсерт (креатив фекерләү технологияһының алымы) алымын ҡулланыу, стратсессия үткәреү ҙә отошло.

Шулай итеп, яңыртылған федераль дәүләт белем биреү стандарттары буйынса дәрестәрҙе ойоштороуҙа тирә-яҡты танып белеүгә мотивация булдырыу, алған белемде тормош менән бәйләү, уҡыусыны тормошҡа әҙерләү, мәғлүмәтте эҙләп табыу, белем һәм күнекмәләрҙе тормошта ҡулла-

Сотрудничество школ, вузов и работодателей как фактор повышения профессиональных компетенций в предложении труда на рынке[1]

А.А. АХМАДЕЕВ,
профессор, доктор философских наук;
Р.Ф. ГАТАУЛЛИН,
заведующий сектором ЭУРТ ИСЭИ УФИЦ РАН, профессор, доктор экономических наук;
К.А. КЛЕКОВКИНА, аспирант

Чаще всего школьники начинают понимать, какая профессия им подходит и какую специальность для этого им надо выбрать в вузе, примерно за два года до сдачи Единых Государственных Экзаменов (ЕГЭ). Сдача ЕГЭ – достаточно сложное, нервное испытание, и требования в данном случае довольно высокие, из-за чего и приходится готовиться заранее. В этот период и рождается проблема связи школы, вузов и предприятий. Проблема в том, что большинство предприятий чаще всего взаимодействуют исключительно с вузами. Самый яркий пример – это прохождение студентами практики на своем предприятии или заключение целевых договоров. При всем этом такие организации не имеют абсолютно никакого влияния на школу. Но, как уже отмечено выше, интерес к конкретной будущей профессии и возможным работодателям учащиеся проявляют уже в старших классах школы, до того, как поступить в вуз.

С другой стороны, эпоха Интернета и массовых коммуникаций очень активно меняет приоритеты и престиж разного рода сферы работ. Это такие новые сферы, как менеджер по работе с маркетплейсами, возросла потребность также в digital-маркетинге, seo- и smm-специалистах, занимающихся продвижением товаров и услуг в социальных сетях и в Интернете. Потребовались и новые навыки HR-специали-

стам. Таким сферам, с помощью хороше маркетинговой компании, гораздо проще влиять на будущих выпускников школ за ранее формируя у них заинтересованность Очень часто спрос по специальностям увеличивается, а интерес и осведомленность многих школьников и студентов более разнообразной профессиональной деятельности снижается. Как бы ни старались учителя или преподаватели любого предмета, им все тяжелее привлечь внимание и мотивировать учеников выбрат связанную с этим специальность или разобраться в них.

Все это позже может привести к нарушению баланса на рынке труда. Недостаточность квалифицированных кадров и повышенный спрос по реально важным но теряющим свою популярность специальностям может с течением времени сказаться на экономике не только отдельны регионов, но и всей страны.

Чаще всего мы можем наблюдать целенаправленное взаимодействие между структурами: школы, вузы, предприятия, но только в двух уровнях. Первое это – школа и вуз, второе – вуз и предприятие. Данное взаимодействие происходит достаточно давно, по отточенным сценариям и бесспорно обладает определенной долей эффективности в повышении качества образования и самого образовательного процесса. Но простого повышения каче-